

מראי מקומות - בבא מציעא ס"א

ברבית נתרבה ממאי דכתיב כל דבר אשר ישך. וע"ש עוד דדן אם הא דאמרי' דפחות מש"פ הוי ריבית, היינו רק אם הריבית הוא פחות מש"פ, אבל עכ"פ ההלואה עצמה צריך להיות שוה פרוטה, או דלמא אף ההלואה עצמה יכול להיות פחות מש"פ, ואף בכה"ג נתרבה התורה דיש לו ריבית.

(ד) ל"ל דכ' רחמנא לאו בריבית לאו בגזל לאו באונאה - כ' התוס' הרא"ש "פשיטא לי' דרבית מתרוייהו לא ילפי', דמדעת' קא יהיב לי', אלא אגב אחריני נקט רבית". אולם הריטב"א הביין דקו' הגמ' הי' באמת לענין ריבית ג"כ, אבל לא לגבי הלואה, רק לענין המלוה, שהוא מחסר ממון חבירו, וא"כ שפיר דומה לשאר.

(ה) לאו ברבית לאו בגזל לאו באונאה - ע' בשערי ישר (ה', סוף פרק כ"ה, ד"ה אמנם) דכ' דמבואר בסוגיין דענין רבית מישך שייך לגזל, רק ההבדל הוא דרבית מדעת' וגזל בע"כ, אבל עכ"פ מבואר דאין רבית כמו סתם איסור בתורה, אלא איזה אביזרייהו דגזל. ובאמת יש לעי', מה שייך לגזל, הלא הלואה נתנה בדעת גמורה. וביאר דהענין הוא דהתורה ירדה לדעת בני האדם, דאף דמשעבד לקבל על עצמו ליתן רבית קצוצה, מ"מ אף שהלואה עושה ברצון, הרי הוא רצון טועים, וכנעשה שלא מדעת, שהוא בעצמו אינו מבין איך שהוא מפסיד לעצמו ע"י נשך ותרבית. וביאר דמה"ט קראה תורה ענין זה בשם "נשך" כנשיכת נחש, שלפי שעה הוא כאב קל, ואחריתו סכנת מות, ומה"ט אסרה תורה ענין זה, "שאע"פ שע"פ תורת המשפטים אין כאן גזל שמדעת' עביד, אבל בפנימיות הענין יהי' בזה תמצית גזל", ע"ש באריכות.

(ו) לאו בגזל לאו באונאה - הק' רעק"א (בתוד"ה לעבור בסופו), איך שייך ללמוד גזל מאונאה הרי באונאה אמר ר' כהנא לעיל דאין אונאה לפרוטות, וא"כ ודאי צריך לאו בגזל, לומר שיש גזל אפי' בשוה פרוטה גרידא, והניח בקו'.

(א) אין לי אלא בלוה - הק' השטמ"ק (ס: בשם השיטה), איך ס"ד שיהי' עובר הלואה ולא המלוה, הרי יציבא בארעא וגיוורא בשמי שמיא. ועוד, לשון הפסוק לא תשיך משמע שכל חיובו הוא על ידי שהמלוה עובר, ועל דרך לפני עור, וא"כ איך שייך לצדד דרק הלואה יהי' עובר. וע"ש שביאר דכל זה להגדיל תורה ולהאדירה, ומשמע דבאמת לא הי' שייך ה"א כזה.

(ב) מנין לרבות כל דבר, ת"ל נשך כל דבר אשר ישך - הק' המשנה למלך (מלוה ד', א'), למה צריך קרא לזה, תיפוק לי' דבכה"ת אמרי' דשוה כסף ככסף, כמו קידושין, וכדו' נוק"ק. שהרי תוס' בקידושין (ב.) הק' מנלן דשו"כ ככסף בקידושין, ולא הי' פשוט מסברא, ואולי כוונת המשל"מ להק' שילמוד רבית מנזיקין וע"ע, כדאי' בתוס' שם, וצ"ע. ותי' דבלא הריבוי, הייתי אומר א) דהא גופא, למה צריך התורה לכתוב אוכל, תסגי בכסף בלבד, ואני יודע דשוה כסף ככסף, אע"כ בא זה וגילה ע"ז, דדוקא כסף ואוכל הוא, ולא דבר אחר. ב) ה"א דלא יהי' אסור אלא בכסף ואוכל משום כלל ופרט, דאין בכלל אלא מה שבפרט, לכן בא הכתוב ללמד אף כל דבר.

(ג) נשך כל דבר אשר ישך - הק' תוס', א"כ למה צריך קרא דכסף ואוכל, הרי הכל בכלל. ותי' דבא ללמוד כלל ופרט וכלל, מה הפרט מפורש דבר המטלטל וגופו ממון, וכו', יצאו קרקעות דאינם מטלטלין (וכ' הרא"ש [סי' א'] דאין שייך למעט כאן עבדים ושטרות, שהרי אין שייך הלואה כלל בעבדים ושטרות, ולכן אין שייך בהם ריבית), יצאו פחות מש"פ דאינו ממון. ולענין ריבית בפחות מש"פ, ע' במשנה למלך (מלוה ו', א') שהביא דעת הרמ"ה (הובא בטור יו"ד קס"א), דס"ל דריבית פחות מש"פ אסור מדאורייתא, רק דאינו יוצא בדיינים, ונקט המשל"מ שזהו ג"כ דעת תוס'. והביא עוד דעת הר"ן בכתובות דס"ל דכל האיסור בפחות מש"פ הוא רק מדרבנן, אבל מדאורייתא שרי. ועוד הביא דדעת הרמב"ם הוא דפחות מש"פ הוי רבית קצוצה ויוצא בדיינים. וביאר דאף דבכה"ת כולה פחות מש"פ לאו ממון הוא,

הפני יהושע (בתוד"ה אמרי) דלמ"ד ריבית קצוצה יוצאה בדיינים המקור הוא מהא דכתיב וחי אחיך עמך, וא"כ הו"ל לאו הניתק לעשה, וכ' דאולי הגמ' כאן ס"ל דאינה יוצאה בדיינים (ותמה על המהרש"א דכ' דאף למ"ד יוצאה בדיינים לא נחשב ניתק לעשה). וע"ע בריטב"א דגרס בקו' הגמ' ולוקמי' בגזל, וממש כקו' התוס', ומבואר דס"ל דאפי' היכא דאין מלקות יכולין לאוקמי' בב' לאוין.

לא תגנובו דכ' רחמנא ל"ל- פרש"י, לילף מרבית ואונאה, שהרי מחסרו ממון. והק' השטמ"ק בשם הריצב"ש, למה צריך לומר כן, לילף מאונאה גרידא, דהא ליכא למיפרך מה לאונאה שכן לא ידע דמחיל, דגנבה נמי לא ידע דמחיל. וכ' דאפשר דכ' כן למ"ד לסטים מזויין גנב הוא, משום דמטמר מאינשי, וא"כ שפיר איכא למיפרך מה לאונאה שכן לא ידע דניחול [נוק"ק, לימא בפשיטות, דאף דלא ידע מי הוא הגנב, אין הביאור דלא ידע דהדבר גזול בכלל, שהרי איכא מ"ד דסתם גניבה יאוש בעלים, וא"כ לימא דמה לאונאה שכן לא ידע כלל דניחול, משא"כ בגנבה דיו"ל דמייאש, וצ"ע].

לא תגנובו ע"מ למיקט, לא תגנובו ע"מ לשלם תשלומי כפל- העיר המעיני החכמה, איך למדין ב' לימודים מיתורא א'. וביאר דבאמת לשון "תגנובו" משמע לשון רבים, דאף הגנב השני נתחייב בגניבה. ואף דקיי"ל דגונב מן הגנב פטור, זהו רק היכא דמכוין הגנב לקנות ע"י גנבתו, משא"כ בגונב ע"מ למיקט, שלא מכוין לקנותו, אז גם על השני יהי' חיוב גניבה. וא"כ, י"ל דעיקר יתורא בא לרבות ע"מ לשלם תשלומי כפל, ומה דנקט לשון רבים בא לרבות גונב ע"מ למיקט.

ע"מ למיקט- כ' המנחת חינוך (רכ"ד, ד') דכיון דאסרה התורה ע"מ למיקט, מזה נראה דלא אסרה התורה הגניבה מדין ממון לבד, דמחסר ממון חבירו, אלא המדה הגרועה הזאת בעצמה אסרה התורה. ולכן כ' דאף למאן דס"ל דגזל הגוי מותר, היינו רק משום דממון שלו הפקר הוא, אבל גניבה יהי' אסור אפי' בשל גוי, לפי שאסר המדה. ולדבריו מבואר דגזילה לא יהי' אסור ע"מ למיקט, דכ' שם דבגזילה הכל תלוי בחסרון ממון. אולם ע' בריטב"א ישנים דהק' למה לא אמר

חידוש הוא דאפי' בלוח אסרה רחמנא- פי' הריטב"א, "וזה הי' לנו לראי' שאין איסור זה למלוה מחמת שהוא מחסרו ממון, דא"כ היאך אסרי' על הלוח, אלא ודאי גזו"כ היא" [וביאור זה לשיטתו דלעיל, דביאר דכל הה"א הי' לענין איסור המלוה דוקא, וא"כ ראיית הגמ' הוא בתורת סימן לגבי המלוה].

לא לכתוב רחמנא לאו בגזל- הק' בשו"ת רעק"א (תנינא ק"ד) בשם ר' ישעי' פיק, איך שייך לומר שלא לכתוב רחמנא לאו דגזל, הא אילו לא הי' נכתב לאו בגזל אצל ישראל, היינו אומרים דלא נשנית אצל ישראל, וא"כ שוב הוי הדין דכל שנאמרה לבני נח ואינה נשנית לישראל רק ישראל מצווים ולא בני נח, וא"כ היינו אומרים דבני נח אינם מצווים בגזל. וכ' רעק"א דודאי לא אמרי' שיהי' התורה כותב המצוה רק בשביל בני נח, אלא דהיכא דהתורה הי' צריך לכותבה משום ישראל, בזה אמרי' דהפקיע המצוה מאת בני נח וניתן לישראל, אבל אין כותבין הציווי לישראל רק משום בני נח. עוד הביא מהר"י פיק שאין לתרץ דכיון דילפי' גזל מריבית גבי ישראל מקרי כנאמרה ונשנית, ע"ש לראייתו ומש"כ רעק"א לפקפק בה.

לעבור עליו בשני לאוין- הק' תוס', למה לא מוקמי' בגזל גופי' ולעבור עליו בב' לאוין. ותי' דאין נפק"מ בב' לאוין היכא שאין חיוב מלקות, וכיון דבגזל אין חיוב מלקות, דהא ניתק לעשה, א"כ אין מוקמי' בב' לאוין בגזל. וכ' תוס' משא"כ בכובש שכר שכיר, דשפיר לקי עלי', לכן מוקמי' לה לעבור עליו בב' לאוין. וע' בספר החינוך (ר"ל) דכ' דאין לוקין על לאו דכובש שכר שכיר משום דניתן להשבון. והק' המנחת חינוך (שם, ה'), למה הוי ניתן להשבון, הרי מה שעבר על הלאו דהתורה גזרה שלא ילין אצלו לא ניתן להשבון, דהא כבר עבר על זה. וכ' עוד טעם דאין לוקין, משום דהוי לאו שאין בו מעשה. אבל כ' דאולי באמת שייך ציור שיש בו מעשה, אם ייחד כלי לשכרו, ונטל הכלי. היוצא מדברי תוס', דכשהגמ' הק' ולוקמי' בריבית ואונאה, נמצא דס"ל דגם על לאוין אלו לוקין, ולכן הק' הגמ' שיעבור בב' לאוין וכ' המהרש"א דאע"ג דאיסורים אלו דריבית ואונאה ניתנו להשבון, מ"מ אי"ז נחשב ניתק לעשה, ולכן שפיר לוקין עליהן. אולם תמה

מדכתיב וחי אחיך עמך, וכו'". והביא רא"י לזה מהא דבנים לא מחייבי כשהניח להן אביהן הרבית, אלמא דאין כאן שעבוד נכסיו אלא מצוה בעלמא, וכן פסק השו"ע (יו"ד קס"א, ה'). **והק' הקצות** (ל"ט, סוס"ק א') דהא מה דלוח צריך לשלם לבע"ח הוא משום דפריעת בע"ח מצוה, ומ"מ שם איכא שיעבוד נכסים, ומאי שנא. וכ' דאולי כיון דברבית כתיב וחי אחיך עמך, דדרשי' דלדידי' אזהר רחמנא ולא לברי', א"כ גילה התורה דאין כאן שעבוד נכסים, דאם הי' שעבוד אז ודאי יהיו גם הבנים חייבים, אולם סיים דאכתי צ"ע. **וע' בשערי ישר** (ה', ב', ד"ה ונלענ"ד והלאה) שכ' לחלק, דבפריעת בע"ח, המצוה הוא לשלם מה שכבר הוחלט להיות חיוב ע"י דין משפטי, והמצוה אומרת שיש זכות לפלוני בנכסיו, דזהו ענין משפטי ושכלי. משא"כ בהחזרת רבית, אין מצוה זו מצות שכלי אלא כמו סוכה ותפילין, ולכן אין שייך בזה זכות בנכסיו, אלא דצריך המלוה לעשות הפעולה של החזרת רבית, ואם אינו רוצה הרי אין הלוה יכול לגבותו ממנו, שהרי אין כאן דעת מקנה, וכיון דאין לו זכות הרי צריך דעת מקנה כדי לעשות קנין [כן נראה בערך כוונתו, ע"ש באריכות].

ר' יוחנן אמר, אפי' רבית קצוצה אינה יוצאה בדיינין- ע' בתוס' לקמן (סב. ד"ה תנאי) שהביא ב' דעות, דעת הריב"ן דס"ל דלצאת ידי שמים אף ר' יוחנן מודה דצריך להחזירו, ודעת תוס' דאף לצאת ידי שמים אינו צריך להחזירו. **וע' ברשב"א** כאן שהביא כמה ראיות דאף לצאת ידי שמים אי"צ להחזיר, מהא דדרש למיתה ניתן לא להשבון, דמשמע אף בידי שמים, ומהא דהוקשה רבא לשופכי דמים, דאין חייבין אף לצאת ידי שמים, ומהא דהגמ' הביא רא"י לקמן דהבנים פטורים משא"כ האב חייב, ומהו הרא"י, אולי בבא לצאת ידי שמים מדבר, אע"כ דאף בא לצאת ידי שמים פטור, ועוד ראיות, ע"ש.

הגמ' לא תגזול ע"מ למיקט, ותי' דאולי גזילה נלמד מגניבה, ומבואר דלא כדברי המנ"ח.

(ג) לעבור עליו משעת עשיי- ק', א"כ למה צריכין לאוקמי' בטומן משקלותיו במלח, לימא דמיירי בעושה משקלים גדולים וקטנים, ונפק"מ לעבור עליו משעת עשיי'. וכ' המהר"ם שי"ף דאם הי' מיירי במשקלים גדולים וכו', י"ל דבאמת אינו עובר משעת עשיי', שהרי רמאות זה ניכר, ומסתמא לא יהי' יכול לרמותו עי"ז, משא"כ טומן משקלותיו במלח, דרמאות שאינו ניכר הוא, ולכן שפיר יהי' יכול לרמות בו, ולכן עובר משעת עשיי'. עוד כ' דאולי באמת גם עובר במשקל גדול משעת עשיי', אולם זה כבר נכלל בקרא דלא יהי' בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה.

(ד) שלא ימדוד לא' בימות החמה ולא' בימות הגשמים- העיר הריטב"א ישנים, הא זהו גזל גמור, וביאר דשאני הכא ד"כיון דממילא אתי המיעוט ואותו הריוח", אינו נלמד מאיסור גזל [וצ"ע כוונתו]. וכ' המעיני החכמה דהי' ס"ד דכיון דאחיך מחזירין זל"ז ביובל, א"כ אינו מפסיד כ"כ וא"כ יכולין למדוד כך, קמ"ל [וע"ש עוד מש"כ בזה וצ"ע כוונתו]. עוד כ' הריטב"א ישנים דמרתח נמי אי' להאי טעמא, הואיל ודבר מועט הוא, אימא לא קפדי בהו אינשי, קמ"ל דגזל הוא וקפדי בה אינשי.

(ט) אני עתיד ליפרע ממי שמערב קרבי דגים טמאים בקרבי דגים טהורים- הק' המעיני החכמה, הא לשון הגמ' משמע דדגים טהורים הרוב, וא"כ, מה פשע כלל, הרי מן התורה מותר לבטל איסור לכתחלה (לפי רוב ראשונים, ודלא כדעת הראב"ד), וא"כ כאן הרי היתר גמור הוא, דבטל ברוב. ותי' דמ"מ מכוער הדבר לעשותו. א"נ, דיש בקיאים שיכולים להכיר אם דגים טהורים הם או טמאים, ולכן אינו בטל כלל.

(טז) א"ר אלעזר, רבית קצוצה יוצאה בדיינין- כ' הרשב"א (ושיטתו הובא בני"י [לד. בדפיון ג"כ]) "מסתברא לי דלא יוצאה בדיינין לרדת לנכסיו קאמר, אלא שהוא מצוה להחזיר